

## Nr 12.

Ankom till riksdagens kansli den 10 mars 1924 kl. 3 e. m.

*Utlåtande i anledning av väckt motion om skrivelse till Konungen angående beredande åt i ödemarkerna i rikets två nordligaste stift anställda präster av ökade möjligheter att vinna befordran inom andra stift.*

Uti en inom första kammaren väckt, till laguskott hänvisad motion, nr 181, vilken behandlats av första laguskottet, har herr *von Koch* hemställt, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t äska, att Kungl. Maj:t täcktes verkställa utredning i syfte, att de präster, som äro anställda i ödemarkerna i de två nordliga stiften, kunna beredas ökade möjligheter att efter en viss icke alltför lång tjänstetid vinna befordran inom andra stift.

Beträffande den motivering, motionären anfört för sin ifrågasvarande hemställan, får utskottet hänvisa till motionen.

I berörda motivering har motionären framhållit de lidanden och försakelser, som bosättningen i ödemarksbygderna medför för där tjänstgörande präster, samt de svårigheter, som på grund härav yppats att besätta de prästerliga tjänsterna uti ifrågasvarande delar av vårt land. För avhjälpande eller lindrande av dessa missförhållanden har motionären i motiveringen ifrågasatt tre åtgärder, nämligen dels medgivande av rätt för ifrågasvarande präster att få räkna dubbla tjänsteår, dels införande av ökad befogenhet för domkapitlen i de två nordligaste stiften att vid s. k. långvakansförordnande anställa präster i ödemarksområdena även från andra stift, dels slutligen vidtagande av sådan ändring av 3 § i 1910 års lag om tillsättande av prästerliga tjänster, att prästerna inom ödemarksområdena medgaves rätt att söka prästerliga befattningar över hela riket. I sin slutliga hemställan har motionären emellertid inskränkt sig till att begära utredning allenast i vad mån den sist nämnda vägen kan vara tillgänglig för vinnande av det ändamål, som med motionen avsetts.

Huvudregeln rörande prästers befordringsrätt återfinnes i nyssnämnda lagrum och innehåller, att präst njuter befordringsrätt till prästerlig tjänst endast inom det stift, han tillhör. Från denna huvudregel finnas vissa undantag. Sålunda står befordringsrätt till domprostbefattning och till prästerlig tjänst

*Stiftsbandet.  
Historik.*

i Stockholm öppen för hela rikets prästerskap. Vidare kan till fjärde provpredikant präst kallas över hela riket, och vissa missionspräster, sjömanspräster m. fl. äga att utom förslag hos Kungl. Maj:t söka kyrkoherdetjänst inom vilket stift som helst. Kungl. Maj:t äger ock att i andra fall särskilt meddela präst befodringsrätt över hela riket. Slutligen gäller, att präst, som tillhör Härnösands eller Luleå stift, skall äga befodringsrätt inom båda dessa stift.

Sistnämnda undantag från stiftsbandet infördes år 1903 såsom en följd av den då beslutade uppdelningen av gamla Härnösands stift på nuvarande Härnösands och Luleå stift. Vid behandlingen av nyssnämnda fråga togs särskild hänsyn just till de förhållanden, som berörts i förevarande motion, i det att departementschefen vid ärendets föredragning i statsrådet bland annat yttrade: »Med hänsyn till det relativa fåtalet pastorat i det nordligaste stiftet samt de svåra både lokala och klimatiska förhållandena därstädes synes mig vara nödvändigt, om ett dugligt prästerskap där skall erhållas, att befodringsmöjligheterna för det blivande prästerskapet därstädes vidgas.»

Motioner om stiftsbandets fullständiga borttagande hava upprepade gånger alltsedan mitten av förra århundradet väckts såväl i riksdagen som vid allmänna kyrkomötet. Såsom redan vid behandlingen av vissa av dessa motioner framhållits, utgör den i 3 § av lagen angående tillsättning av prästerliga tjänster stadgade inskränkningen uti prästerskapets ansöknings- och befodringsrätt en kvarleva av den förr i tiden gällande indigenatsrätten, enligt vilken prästman i allmänhet ej ägde att söka anställning och befodran annorstädes än inom det stift, där han var född. I denna sin egentliga och mera omfattande betydelse bibehöll sig indigenatsrätten, i trots av upprepade förslag om dess avskaffande, till den 4 november 1876, då Kungl. Maj:t, i enlighet med riksdagens beslut och efter inhämtande av kyrkomötets samtycke, förordnade, att vad lag och särskilda författningar innehölle därom, att ej någon kunde vinna inträde i prästämbetet inom annat stift, än där han vore född, skulle upphöra att vara gällande. Sedan den tiden existerar indigenatsrätten — såsom beteckningen allt fortfarande lyder — endast i den överflyttade bemärkelsen, att prästmans ansökningsrätt i regel är inskränkt till det stift, han tillhör.

1876 års  
förordning.

1867 års  
riksdag.

Den motion, som gav anledning till den år 1876 genomförda inskränkningen i indigenatsrätten, avgavs vid 1867 års riksdag och innefattade yrkande om indigenatsrättens borttagande i dess helhet. Lagutskottet tillstyrkte motionen och yttrade såsom skäl härför bland annat: »Då det ligger i sakens natur, att en sådan lokal begränsning som den ifrågavarande, i avseende på rätten att vinna anställning och befodran, skall göra den prästerliga ämbetsbanan mindre eftersträvansvärd än de övriga inom samhället, på vilka icke något dylikt ifrågakommer, synes en enkel följd av denna begränsnings upphävande böra bliva att flera skola ägna sig åt denna

hana och prästbristen följaktligen avtaga i den mån den varit härav beroende.» — Riksdagen anhöll också i skrivelse till Kungl. Maj:t den 14 maj 1867 om framläggande av förslag till de för upphävande av indigenatsrätten nödiga lagförändringar.

Sedan Kungl. Maj:t vid 1868 års allmänna kyrkomöte begärt mötets yttrande över denna riksdagens hemställan, avlät mötet den 1 oktober 1868 skrivelse till Kungl. Maj:t, däri mötet fäste uppmärksamheten på att det varken för prästen eller församlingens värd kunde vara gagneligt, att för prästerskapet i allmänhet utsikter öppnades till prästerlig befordran inom ett alltför stort område, då därigenom utan tvivel transportsökandet skulle bli vida allmännare, än förut varit händelsen. Vidare framhölls, att genom rättigheten att söka prästsysslor över hela riket fördelarna för prästerskapet i själva verket icke bleve större än tillföre, då vid varje ledighet ansökningarna, om de bleve från hela riket tillåtna, skulle bli i samma mån talrikare. Vidare skulle den viktiga kontinuiteten vid uppsikten från stiftsstyrelsernas sida över prästens lära och leverne i väsentlig mån rubbas och i följd härav samma styrelser komma att sakna den närmare personliga kännedom, vilken, genom föreskriften att vid förslagsupprättande avseende skulle fästas å personernas nit och försiktighet i ämbetets handhavande, vore av synnerlig vikt och betydelse. Slutligen framhölls, att grunden för hela den närvarande stiftsindelningen genom indigenatsrättens fullständiga borttagande skulle komma att rubbas och församlingarna till stor del komma att betjänas av församlingsskolar, vilka vore främmande för de särskilda orternas egendomliga förhållanden. Då dessa olägenheter icke syntes motvägas av några synnerliga fördelar varken för församlingarna eller prästerskapet, förklarade sig kyrkomötet icke kunna lämna sitt samtycke till upphävande av indigenatsrätten, såvitt därmed avsåges medgivande för varje prästman att söka prästsysslor över hela riket, varemöt mötet biföll den av riksdagen beslutade förändringen i avseende å rätt för prästkandidater att erhålla anställning i vilket stift de helst åstundade.

Efter år 1876 har stiftsbandet, sådant det då blev reglerat, alltjämt bibehållit sig i huvudsak oförändrat, ehuru, som nämnt, upprepade förslag framlagts om dess avskaffande.

Sälunda avgavs redan vid 1877 års riksdag inom första kammaren en motion, som bland annat innebar förslag om att prästerlig syssla skulle kunna sökas av kompetent sökande, tillhörande vilket stift som helst. Vid behandling av denna motion hemställde lagutskottet; i utlåtande nr 26, att densamma uti ifrågavarande del icke måtte av riksdagen bifallas, och åberopade utskottet såsom skäl för denna hemställan huvudsakligen innehållet i kyrkomötets ovanberörda skrivelse av den 1 oktober 1868. Motionen blev också i denna del av riksdagen avslagen.

En vid 1878 års riksdag avgiven motion i samma riktning blev likaledes av lagutskottet avstyrkt och av riksdagen lämnad utan bifall.

1868 års  
kyrkomöte.

1877 års  
riksdag.

1878 års  
riksdag.

1887 års  
riksdag.

Vid 1887 års riksdag väcktes inom andra kammaren av herr *P. Waldenström* en motion om indigenatsrättens upphävande. Motionären påpekade, att det vore ett egendomligt förhållande, att, medan alla Sveriges ämbets- och tjänstemän för övrigt ägde rättighet att söka befordran över hela riket, så vore prästerna i allmänhet i detta avseende inestängda inom ett visst, bestämt stift. Detta vore å ena sidan en orättvisa mot prästerna själva och innebure å andra sidan icke något gagn för kyrkan. — Lagutskottet yttrade vid motionens behandling, i utlåtande nr 14, att indigenatsrätten, i detta ords egentliga bemärkelse, genom 1876 års författning finge anses vara upphävd och att några synnerliga olägenheter av bibehållandet av den därefter kvarstående inskränkningen icke visat sig. Om i något enskilt fall verklig olägenhet skulle kunna följa av inskränkningen, kunde Kungl. Maj:t, på därom gjord ansökning, medgiva överflyttning från ett stift till ett annat, och sådan tillåtelse hade i åtskilliga fall efter vederbörande domkapitels hörande lämnats. Utskottet avstyrkte på dessa grunder motionen, som emellertid aldrig av riksdagen slutbehandlades.

1900 års  
riksdag.

År 1900 väcktes inom andra kammaren av herr *O. W. Redelius* en motion med begäran om sådan ändring av gällande bestämmelser om tillsättning av prästerliga tjänster, att befordringsrätt till sådan tjänst i rikets alla stift måtte stå öppen för hela rikets prästerskap. Lagutskottet uttalade sig denna gång, i utlåtande nr 26, till förmån för motionen och hemställde, att riksdagen i anledning av densamma måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om lagförslag i den av motionären angivna riktning. — Motionen blev av andra kammaren bifallen men av första kammaren avslagen.

1901, 1902  
och 1903 års  
riksdagar.

Sedermera avgåvos vid 1901, 1902 och 1903 års riksdagar motioner i samma riktning som den nyssnämnda. Dessa motioner blevo likaledes tillstyrkta av lagutskottet och bifallna av andra kammaren men av första kammaren avslagna.

1909 års  
riksdag.

Vid 1909 års riksdag väcktes i anledning av Kungl. Maj:ts då framlagda proposition med förslag till lag angående tillsättning av prästerliga tjänster inom andra kammaren två motioner i förevarande ämne. Den ena motionen innefattade yrkande, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning, under vilka villkor och i vilken utsträckning den stadgade inskränkningen i prästernas befordringsrätt måtte kunna upphävas, samt för riksdagen framlägga det förslag till lagändring, vartill en sådan utredning kunde föranleda. I den andra motionen hemställdes, att riksdagen vid antagande av Kungl. Maj:ts berörda proposition behagade besluta sådan ändring i förslaget, att ansökningsrätt till ordinarie prästerlig befattning inom svenska kyrkan måtte stå öppen för varje därtill behörig prästman i hela riket. Det särskilda utskott, till vilket omförmälda proposition och motioner hänvisats, avstyrkte i avgivet utlåtande de båda motionerna. Mot utskottets ifrågavarande be-

slut reserverade sig emellertid nio ledamöter, vilka hemställde, att 3 § i lagen angående tillsättning av prästerliga tjänster måtte erhålla följande lydelse:

»Ansökningsrätt till prästerlig tjänst skall stå öppen för hela rikets prästerskap.»

Vid ärendets behandling i kamrarna biföll första kammaren utskottets hemställan, varemot andra kammaren utan votering biträdde reservanternas yrkande. För sammanjämkning av kamrarnas skiljaktiga beslut hemställde utskottet därefter i avgivet memorial, dels att andra kammaren, med fränträdande av sitt beslut rörande upphävande av stiftsbandet, måtte ansluta sig till utskottets av första kammaren godkända förslag till lydelse av 3 § i berörda lag, dels att riksdagen måtte till Kungl. Maj:t avlåta en skrivelse med hemställan, att Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning angående stiftsbandets upphävande samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill en sådan utredning kunde föranleda. Utskottets sammanjämkningsförslag blev därefter av riksdagen bifallet, av första kammaren med 63 röster mot 56 och av andra kammaren utan votering. Detta riksdagens beslut anmäldes hos Kungl. Maj:t genom skrivelse den 22 maj 1909.

Då sistberörda skrivelse ännu år 1914 icke varit föremål för Kungl. Maj:ts prövning, väcktes vid sistnämnda års riksdag inom andra kammaren ånyo motion om stiftsbandets upphävande. Lagutskottet hemställde då i avgivet utlåtande, att motionen icke måtte föranleda någon åtgärd, vilket utskottet motiverade därmed, att, enligt vad för utskottet uppgivits, prästlöneregleringssakkunniga, sedan de fullgjort sitt uppdrag med avseende å löneregleringen, skulle komma att till behandling upptaga riksdagens berörda framställning samt att frågan i dess dåvarande skick icke komme att bringas närmare sin lösning genom att riksdagen upprepade sin föregående framställning. Utskottets hemställan bifölls av riksdagen.

1914 års  
riksdag.

Slutligen väcktes vid 1919 års riksdag inom andra kammaren en motion, nr 77, avseende bland annat stiftsbandets borttagande. I motionen påpekades, att riksdagens skrivelse av den 22 maj 1909 ännu icke föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Det kunde då icke betecknas såsom omotiverad otämlighet, men däremot troligtvis främja fortgången av frågans lösning, om riksdagen efter förflutna tio år ånyo skreve till Konungen i denna sak. I avgivet utlåtande, nr 6, yttrade första lagutskottet, att då behovet av en snar utredning syntes utskottet synnerligen angeläget, utskottet ansåge skäl vara för handen att till Kungl. Maj:t avlåta förnyad framställning i ämnet. I skrivelse till Konungen den 8 mars 1919 anhöll också riksdagen, att Kungl. Maj:t ville snarast möjligt låta verkställa utredning angående stiftsbandets upphävande samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill en sådan utredning kunde föranleda.

1919 års  
riksdag.

Enligt vad utskottet inhämtat, hava i anledning av riksdagens sistberörda skrivelse utlåtanden i ämnet infordrats från domkapitlen och Stockholms

stads konsistorium. Dessa utlåtanden hava också inkommit, men ärendet har ännu icke varit föremål för Kungl. Maj:ts prövning.

*Utskottets yt-  
rande.*

Utskottet finner motionärens hemställda synnerligen behjärtansvärd. De stora uppoffringar i både materiellt och andligt avseende, som de personer måste underkasta sig, vilka uti här ifrågavarande delar av landet ägna sig åt kulturarbete, äro helt visst mycket stora, och det måste anses vara ett allmänt intresse, att dessa personers viktiga arbete i möjligaste mån röner uppmuntran. I ödemarkstrakterna mer än annorstädes är prästerskapet befolkningen till råd och hjälp icke blott i fråga om församlingsvården utan även beträffande mera världsliga förhållanden. Det är då av vikt, att de prästerliga befattningarna därstädes bliva besatta med personer, som trots de ogynnsamma yttre förhållandena hava förmåga och uthållighet att väl fylla de anspråk, som ställas på dem. En åtgärd, ägnad att underlätta ifrågavarande prästerliga tjänsters besättande med därför lämpliga personer, anser utskottet, i likhet med motionären, vara öppnandet av möjlighet för dem att efter viss tids tjänstgöring inom ödemarksområdena få söka prästerliga tjänster över hela riket. Samtidigt torde å andra sidan prästerskapet i andra stift böra medgivas rätt att söka sådana tjänster inom ifrågavarande områden.

Utskottet har, såsom av ovanstående framgår, redan förut i annat sammanhang uttalat sig för ett upplösande av stiftsbandet i hela riket, och riksdagen har även hos Kungl. Maj:t begärt utredning i denna riktning. Utskottet intager i berörda fråga fortfarande samma ståndpunkt. Emellertid torde, även om lösning i ett sammanhang av frågan om stiftsbandets upphävande vore önskvärd, den nu förevarande frågan kunna utan avvaktande av det av riksdagen år 1919 begärda lagförslag göras till föremål för utredning.

Samtidigt borde tagas under överbäggande, huruvida icke även andra åtgärder än stiftsbandets mildrande kunde vidtagas för vinnande av motionens syftemål. Förutom av motionären nämnda åtgärder torde särskilt ett ordnande av bostadsförhållandena för prästerskapet inom ifrågavarande trakter ävensom ett förbättrande av deras ekonomiska ställning i övrigt böra komma i beaktande. Slutligen bör, enligt utskottets mening, vid en utredning uti ifrågasatt riktning undersökas för vilka församlingar inom våra nordligaste stift de undantagsbestämmelser, som kunna komma att föreslås, böra få giltighet.

Med stöd av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen med anledning av förevarande motion måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville snarast möjligt låta verkställa utredning rörande vilka åtgärder, som böra vidtagas till undanröjande av de svårigheter, som äro förknippade med tillsättandet och utövandet av prästerliga tjänster i de två

nordligaste stiftens ödemarksbygder, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill en sådan utredning kan för-  
anleda.

Stockholm den 10 mars 1924.

På första lagutskottets vägnar:

JAKOB PETTERSSON.

Vid detta ärendes behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Hederstierna, Edw. Larson\**, *Åkerman, Klefbeck, Sandegård, P. E. A. Jonsson, J. O. Karlsson* och *Ernst Svensson*;

från andra kammaren: herrar *Pettersson* i Södertälje, *af Ekenstam, Strid, Lindley, Nilsson* i Antnäs\*, *Leo, Billqvist\** och *Lindgren* i Dingelvik\*.

\* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

### Reservation

av herr *Leo*.